

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Båraryds kyrka

Jönköpings län

Båraryds socken i Gislaveds kommun

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2004:19

Helene Stalin

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Båraryds kyrka

*Båraryds socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och ritningar: Helene Stalin. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

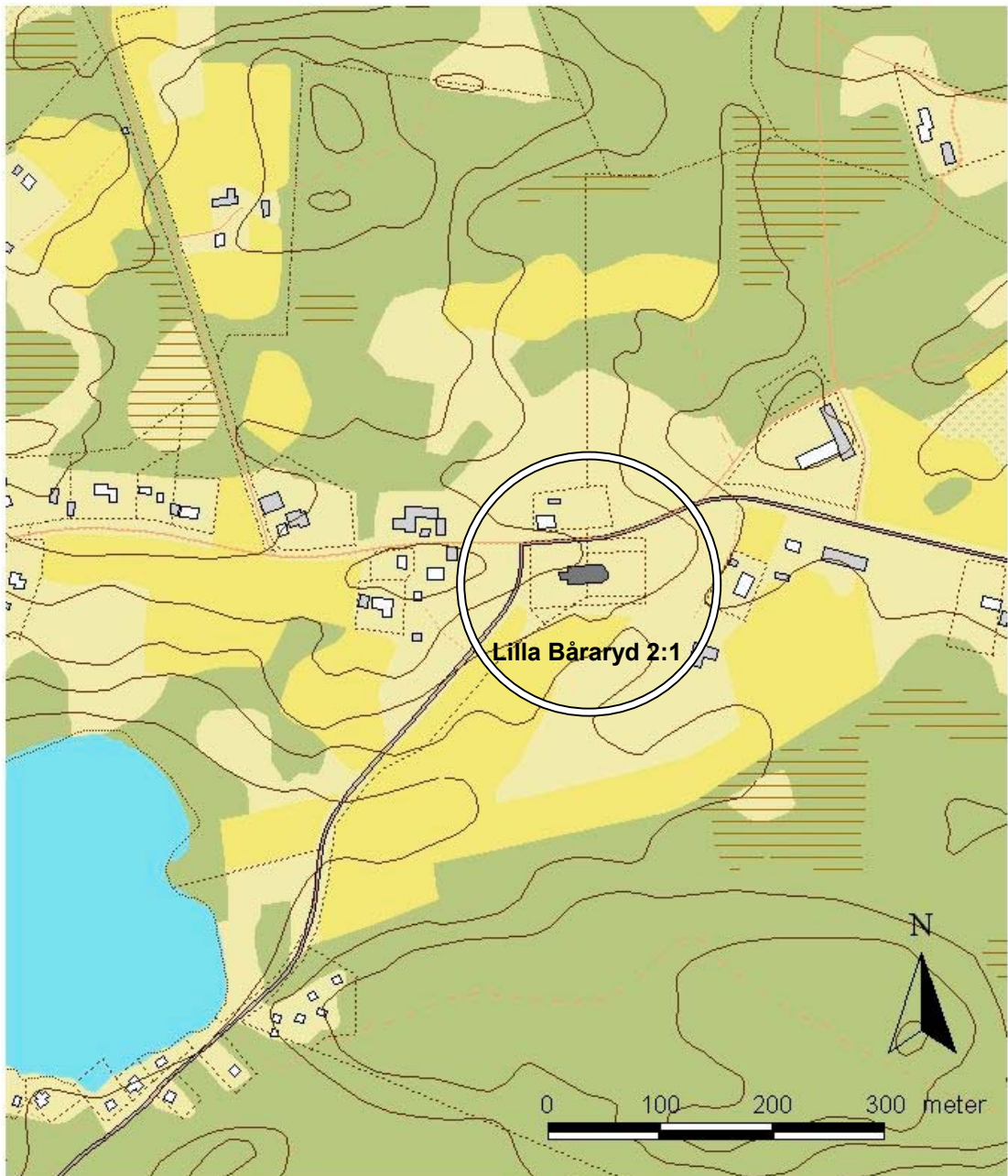
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2004

Innehåll

Ekonomiska kartan	4
Inledning.....	5
Bakgrund och omfattning	5
Karakterseringens syfte	5
Upplägg och rapport.....	5
Kulturhistorisk bedömning.....	5
Sammanfattande beskrivning	6
Byggnadshistorik.....	7
Beskrivning och historik.....	8
Socknen	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkobyggnaden	9
<i>Kyrkans exteriör</i>	9
<i>Kyrkans interiör</i>	10
<i>Kyrkans måleri</i>	10
<i>Kyrkans övriga inventarier</i>	11
Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning	11
Sammanfattning.....	12
Referenser.....	13
Tryckta källor	13
Otryckta källor.....	13

Bilagor

Foton 1 Fotografier

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan 2004.

Inledning

Uppdraget att göra en karaktärisering av Båraryds kyrka är föranlett av att Gislaveds kyrkliga samfällighet, som ingående i Växjö stift skall tillse att det upprättas en vård- och underhållsplan för respektive kyrka. Arbetet med karaktäriseringen av Båraryds kyrka har främst bestått i att göra en historisk, arkitektonisk och konstvetenskaplig beskrivning av kyrkan fram till idag. Denna beskrivning skall sedan ligga till grund för vård- och underhållsplanen som upprättas. Arbete med karaktäriseringen påbörjades under vecka 34 och kunde slutföras vecka 43 2004.

Bakgrund och omfattning

Karaktäriseringen av Båraryds kyrka har genomförts på uppdrag av b s v arkitekter & ingenjörer AB i Tranemo. Länsmuseet har i sammanhanget fungerat som en underleverantör. Medel för att upprätta vård- och underhållsplaner kommer från den kyrkoantikvariska ersättningen.

Kyrkor som är anlagda före 1939 eller omfattas av Kulturminneslagen är aktuella för vård- och underhållsplaner. Ytterligare villkor som skall infrias är att kyrkobyggnaden ännu är i bruk. Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör samt en redogörelse för kyrkans kulturhistoriska värde. Byggnadsantikvarie Helene Stalin vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karaktäriseringens syfte

Karaktäriseringens syfte har varit att genom historiskt material samt en beskrivning av såväl befintlig arkitektur som konstnärlig utsmyckning kunna lyfta fram det kulturhistoriska arv som byggnaden bär på och därmed också synliggöra särskilda kvaliteter som Båraryds kyrka och fristående klockstapel har. Meningen är att resultaten av karaktäriseringen skall kunna användas som underlag för vård- och underhållsplanen och därigenom i förlängningen som instrument för att kontinuerligt ha med de antikvariska aspekterna vid framtida åtgärder gällande underhåll och eventuella förändringar. Resultaten skall också kunna ingå i länsstyrelsens underlagsmaterial vid beslut i ärenden som rör nämnda kyrkobyggnad.

Uppläggnings och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som har gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Vidare har arkiv och klipparkiv på Jönköpings läns museum använts. I rapporten har hembygds litteratur som anknyter till kyrkan också använts. Arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria.

Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning och en historik med händelser listade i kronologisk följd. Därefter följer en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text, följt av en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Avslutningsvis finnes en kulturhistorisk värdering och bedömning.

Kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Vid bedömning skall hänsyn tas till varje enskild kyrkas värden men även till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och i övriga landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karaktäriseringen fattas sedan beslut om vilka åtgärder som är berättigade kyrkoantikvarisk ersättning. Denna rapport skall finnas tillgänglig på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt hos Gislaveds kyrkliga samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Lilla Båraryd 2:1 Församling: Båraryd Socken: Båraryd Kommun: Gislaved Kontrakt: Västbo Norra Samfällighet/Pastorat: Gislaveds kyrkliga samfällighet Stift: Växjö Län: Jönköping

Båraryds församling och socken, ligger i Gislaveds kommun i Jönköpings läns sydvästra del. I väster angränsar socknen till Halland. I Båraryd uppfördes under medeltiden en mindre kyrka. Allt eftersom församlingens befolkning ökade uppkom behovet av ett större kyrkorum. Som alternativ till att bygga en ny kyrka i församlingen diskuterades under från 1850-talets början möjligheten att gå samman med Våthults församling och uppföra en gemensam kyrka på ny plats.

Församlingarnas båda medeltida kyrkor skulle då rivras och en ny, stor kyrka uppföras på en av de föreslagna platserna; Ödesgårdes mo, Smörhult, Stora Båraryds gårde, Hulugårds gårde och Buskegårds gårde. Ingen av platserna blev vald och även andra alternativ, såsom en ny kyrka i Gislaveds uppväxande tätort förkastades. 1873 fastställdes av Kungl. Maj:t att Båraryds församling istället skulle bygga en egen församlingskyrka på befintlig kyrkplan. Efter strandade samarbetsplaner beslutade Våthults församling för sin del att bevara befintlig, medeltida kyrka.

Byggnationen av Båraryds nya kyrka påbörjades 1880 och kunde slutföras 1882. Kyrkan uppfördes enligt ritningar framtagna av arkitekt G Söderberg. Båraryds kyrka fick formen av en traditionell nyklassicistisk kyrkobyggnad med stora volymer och resligt västtorn. Kyrkan fick en central placering i öst-västlig riktning på den relativt högt belägna kyrkotomten. Genom sin placering invid färdvägen genom Båraryd, från Våthult i söder och ut till Nissastigen i öster, blev kyrkan ett naturligt blickfång i byns bebyggelse.

Båraryds kyrka utgör genom sin karaktäristiska utformning ett gott exempel på samtidens kyrkor, vilka stundom vanvördigt omnämns som så kallade Tegnérlador. Vid en närmare bekantskap blir det dock tydligt att kyrkorna har ritats av olika arkitekter som var och en har lämnat egna avtryck. Båraryds kyrka utgör en kombination av det traditionella och arkitektens individuella lösningar.

Kyrkotomten kännetecknas av att i sin helhet inramas av en stengärdesgård. I söder är dock muren endast synlig på utsidan. In mot kyrkan har den snarare utgjort en vall. Lösningen är avhängig det faktum att kyrkotomten ligger i en sluttning och att man av denna anledning har gjort en terrassering. Med anledning av att vällen är låg har man för att skapa en rumslig upplevelse i söder kombinerat muren med en häck.

Gravvårdarna står för sig själva och avgränsas inte av några låga häckar. Den rumsliga känslan skapas istället av kyrkobyggnaden samt de i anslutning till muren växande träden. På kyrkotomten finns ytterligare en byggnad, Gislowska mausoleet. Övriga byggnader tillhörande kyrkan är belägna på norra sidan om färdvägen. Församlingshemmet är numera inrymt i den gamla skolbyggnaden och strax intill finns också en mindre ekonomibygnad för förvaring av maskiner och verktyg för kyrkogårdens skötsel.

Byggnadshistorik

- Medeltid Nybyggnad – Båraryds första kyrka uppförs. (Arnving, G. 1982)
- 1823 Specifika inventarier – kyrkklocka. Båraryds kyrka fick sin äldsta kyrkklocka från 1653 omgjuten av Thore Fries i Jönköping. (www.svenskkyrkan.se/pastorat/gislaved/bar-ky.htm)
- 1861 Sockenstämman fattade beslut om att Båraryds församling tillsammans med Våthults församling skulle uppföra en ny kyrka. (Arnving, G.1982)
- 1870 Beslutet att bygga en gemensam kyrka med Båraryds församling upphävdes av Kungl. Maj:t (Sundberg, S-G. 1972)
- 1873 Kungl Maj:t fastställde beslut om att Båraryds församlingskulle bygga en ny kyrka på befintlig kyrkplan i Båraryd. (Arnving, G. 1982)
- 1880-1882 Nybyggnad. Båraryds nya kyrka uppfördes. Ritningarna togs fram av arkitekt Albert Törnqvist från Överintendentsämbetet och byggnationen genomfördes under ledning av byggmästare A. Larsson från Sandhults socken i Västergötland. (Arnving, G. 1982)
- 1882 Fast inredning – orgel. En 16-stämmig orgel av orgelbyggaren Elfström i Ljungby installerades. Orgelfasaden ritades av arkitekt Gustaf Clason, som bland annat ritade Nordiska museet. (www.svenskkyrkan.se/pastorat/gislaved/bar-ky.htm)
- 1907 Specifika inventarier. Båraryds kyrka fick en altartavla gestaltande nedtagningen av Kristus från korset. Målningen gjordes av Ingeborg Westfelt –Eggertz. Den skänktes tillsammans med altarmattningen till församlingen av fabrikören Johan Reinhold Lomell. (Arnving, G. 1982)
- 1922 Ändring, ombyggnad – exteriör. Långhusets och absidens papptak ersattes med tak av kopparplåt. (Arnving, G. 1982)
- 1937 Ändring, Vård/underhåll – målningsarbeten, interiör. Under ledning av arkitekt Paul Boberg genomgick Båraryds kyrka en genomgripande ommålning. Arbetena omfattade på interiören i sin helhet. De ursprungliga schablonmålningar ströks över och ersattes med måttade kulörer. Väggarna målades i en gul kulör med laverande effekter medan taket ströks med en svagt grågrön kulör. Den fasta inredningen målades vitt, gult, grått och grönt. I samband med åtgärderna fick en kyrkbänkarna en ny färgsättning i grågrönt. (Värnamo Nyheter, 23 december 1937)
- 1946 Specifika inventarier. Båraryds medeltida dopfunt försågs med ett dopfat i mässing. (www.svenskkyrkan.se/pastorat/gislaved/bar-ky.htm)
- 1951 Gislaveds kyrka tar över rollen som moderkyrka i pastoratet, som i samband med detta också byter namn till Gislaveds pastorat. (www.svenskkyrkan.se/pastorat/gislaved/bar-ky.htm)
- 1964 Ändring – Kyrkotomten förtätas genom plantering av högväxande tujor längs med långhusets södervägg. (Johansson, W. Muntlig information. 2004 09 15)
- 1968 Ändring – ombyggnad, interiör. En interiör ombyggnad under ledning av arkitekt Per Rudenstam genomfördes. Genomgripande förändringar gjordes. Här kan nämnas installation

av wc i vapenhuset samt en delvis omgestaltning av utrymmet under läktaren. Flera av de bakre bänkraderna togs bort för att istället ge möjlighet för ett mer flexibelt användande av nämnda utrymme. I samband med nämnda åtgärder ökades djupet på kyrkbänkarnas sittbräder. (Värnamo Nyheter 15 september 1969)

- 1968 Ändring, Vård/underhåll – målningsarbeten, interiör. Nu fick kyrkorummet en till övervägande delen ljus färgsättning. Accentueringen i form av förgyllda partier på de fasta snickerierna behölls. (Värnamo Nyheter, 15 september 1969)
- 1998 Specifika inventarier. Båraryds stulna ljuskrona från 1679 ersätts av en kopia. (www.svenskakyrkan.se/pastorat/gislaved/bar-ky.htm)

Beskrivning och historik

Socknen

Båraryds socken ligger i Gislaveds kommun i Jönköpings läns sydvästra del. I väster angränsar socknen till Halland. Socknens landsbygd domineras av mindre gårdar. Till skillnad från angränsande socknar omfattar Båraryds socken även del av Gislaveds centralort, vilket gör att området präglas både av jordbrukets byggnader och urban bebyggelse. Som en direkt följd av detta är Båraryds socken präglad av såväl småskaligt jordbruk i kraftig förändring som en livaktig industrikultur.

Fornlämningarna i socknen är koncentrerade till Mo omkring 5 km söder om Båraryd samt Sebjörnarp strax nordost om Båraryd.

Kyrkomiljön

Båraryds kyrka ligger invid färdvägen mellan Våhult i söder och vägen ut mot Nissastigen i norr. Egentligen utgör vägen utanför kyrkan en fyrvägskorsning där vägen mot väster i förlängningen ansluter till färdvägen mellan Gislaved och Tranemo i Halland. I norr går vägen mot Hedenstorps bybebyggelse och därefter vidare mot vägen mellan halländska Ambjörnarp i väster och Hestra i öster.

Kyrkomiljön representeras förutom av kyrkan, den omgivande kyrkotomten med kyrkogård och kyrkbacke också av församlingshem och ekonomibyggnad norr om kyrkotomten. Den omgivande landskapet kännetecknas av öppna ytor i form av betesmark och gårdsbebyggelse. Merparten av gårdarna är belägna väster om kyrkan. Alldeles söder om bebyggelsen i Båraryd finns en mindre badsjö, med anlagd badplats och intilliggande fritidshusbebyggelse.

Det omgivande landskapet består trots att det ligger i ett utpräglat skogsområde till stor del av öppen mark. Detta är till dels avhängigt det faktum att området är mycket sjörikt.

Gravvårdarna på kyrkogården är till övervägande minnesmärken över församlingsbor bortgångna under sent 1800-talet och 1900-tal. De äldre utrangerade gravvårdarna har likt många andra kyrkogårdar fått nya uppställningsplatser där de lutar mot den omgivande stengärdesgården. Den mest rumsbildande gravvården utgörs av mausoleet som uppförts 1926 av familjens Gislöw till minne av fabrikören Wilhelm Gislöw (död 1925) och hans maka Sigrid.

Mausoleet utgör ett av kyrkotomtens särdrag, då det inte bara är ensamt i sitt slag på kyrkogården utan dessutom är unikt bland kyrkogårdar i trakten. Byggnaden kännetecknas av en kvaderhuggen grund av granit och ovan den ett kraftigt rusticerat murverk. Porten liksom porträttet ovan är av koppar. Detta

gäller även för den bandfalsade takplåten. Förebilden till mausoleet är hämtad från den klassiska arkitekturen, såsom de romerska bankpalatsen. Mausoleet har placerats axiellt från kyrkans långsträckta mittaxel, vilket ytterligare poängterar byggnaden.

Kyrkobyggnaden

Båraryds kyrka uppfördes 1880-1882. Vid en första anblick är kyrkobyggnaden lätt att generalisera som en typisk så kallad Tegnér-lada men vid närmare anblick blir dess särskiljande drag allt tydligare. Ritningarna till kyrkan gjordes av arkitekt G Söderberg.

Båraryds kyrka har stora volymer. Skeppet är långsträckt och tornet reser sig högt över den omgivande bebyggelsen. Kyrkans höjdsträckning är delvis ett resultat av kyrkotomtens belägenhet i förhållande till den omgivande bebyggelsen. Kyrkobyggnaden vilar på en grund av huggen granit. Stommen utgörs av murad natursten som sedan har putsats och av avfärgats vit med kalk.

På taket ligger bandfalsad och kopparplåt. Ursprungligen var långhusets och absidens takfall täckta med papp medan tornet från början hade ett tak av kopparplåt. Papptaken ersattes dock av kopparplåt 1922, då man efter ständigt återkommande underhållsarbeten önskade ett mer tåligt material.

Kyrkorummet som möter innanför det väl tilltagna vapenhuset är av salskaraktär. Volymen är näst intill obruten. Färgsättningen är till övervägande delen ljus och den fasta inredningen präglas av de nyklassicistiska idealen. Förändringarna som har genomförts i kyrkorummet har visserligen sin tids prägel men har inte utformats så att de intar en dominerande roll.

Kyrkans exteriör

Båraryds kyrka är en kyrkobyggnad som i likhet med flera andra samtida kyrkor är en kyrka med exteriört starka kontraster. De högresta fasaderna på tornet, långhuset och koret har stora, sammanhängande fasadytor i vitt medan taket är svartmålat. Motsatsförhållande häremellan mjukas upp av de förhållandevis stora fönstren och portarna med rombformade kassetter.

Båraryds kyrka har portar i samtliga väderstreck. För bilburna besökare möter man som regel först den norra porten, vilken även om den inte vanligtvis används har fått stor omsorg. Detta gör sig gällande i portens storlek samt i den inskription den har i dörröverstycket. Texten lyder: Båraryds Kyrka byggd under KONUNG OSCAR II:s REGERING År 1880.

Ovan överstycket är porten utsmyckad med ett runt fönster. Vidare har dess betydelse markerats genom en risalit, som upptill kröns av ett kors. Sannolikt har man ansett att den norra porten var viktig då den är väl synlig från färdvägen. Den södra porten var ursprungligen väl synlig för den som anlände till Båraryd söderifrån. I takt med att de högväxande tujorna som har planterats i nära anslutning till långhusets södervägg har nämnda port dock fått en mer undanskymd placering. Porten på långhusets södra sida har emellertid fått samma dimensioner som den i norr men saknar det dörröverstycke som sannolikt ursprungligen fanns även där. Utrymmet har istället satts för med en provisorisk skiva av trä.

Västtornets port är i jämförelse med de norra respektive södra portarna mindre och har därtill inte fått samma omsorg beträffande utformningen. Gemensamt för samtliga portar är dörrbladens rombformade kassetter. Dessa går även igen i porten på korets östra sida liksom i den senare upptagna dörren ner till värmecentralen i källaren. Portarna är alla målade i en brun kulör, vilken också har använts till fönsterbågarna.

Utsmyckningen av kyrkans exteriör är sparsmakad. Värt att poängtera är dock den profilerade takgesimsen i anslutning till takfoten liksom den tandformade fris som löper därunder. Båda är klassiserande och är genom att de i likhet med övriga väggpartier har avfärgats med vit kalkputs inkorporerade i fasaden.

Tornet har likt risaliterna vid de norra och södra portarna försetts med runda fönster. Därtill är tornet utsmyckad med en lanternin, som överst är försedd med en spira.

Absiden är femkantigt och har i likhet med övriga kyrkan en gesims och där inunder tillhörande fris. Utsmyckningen av koret är genom byggnadskroppens mindre skala mer påtagligen är långhusets och tornets.

Kyrkans interiör

Båraryds kyrka uppvisar en interiör med stora volymer. Upplevelsen av salskyrka är påtaglig. Höjdsträckningen är egentligen tydligast i vapenhuset medan långhusets höjd på grund av dess bredd inte blir lika tydlig. Intrycket av ljus är därtill starkt i och med väggarna homogent vita puts. Det brädklädda innertaket bryter dock av genom sin gråa kulör. Takets utsmyckning representeras av hålmönstrade konsoler för infästning av ljuskronor.

Den fasta inredningen i anslutning till koret är tydligt nyklassicistisk i sin utformning. Här bör framhållas predikstolen och dess undertill förgyllda tak med stiliserade solstrålar. Predikstolen i sig kännetecknas av en stram och stiliserad klassicistisk dekor. Vidare är altarmfattningen typisk med sitt brutna tympanonfält. Färgsättning på den fasta inredningen utgörs av en grå kulör i kombination med guld. Värda att också lyftas fram är de platsbyggda nummertavlorna.

I Båraryds kyrka upptar det rakavslutade koret hela långhusets östra vägg. Sakristian är inrymd i en femkantig absid där bakom och utgör genom sin centrala placering en förlängning av kyrkans mittaxel.

Golvet utgörs av ett fernissat brädgolv. I mittgången har man lagt en textil gångmatta i ull. Kyrkbänkarna är sedan den genomgripande renoveringen som gjordes 1968, under ledning av arkitekt Per Rudenstam, ådringsmålade i en brun kulör. Den dova färgsättningen går igen i det delvis ombyggda utrymmet under läktaren. Pelarna där har färgsatts i umbra och mörkt rött respektive grönt. Kapitälens formspråk skiljer sig från kyrkorummets övriga fasta inredning. Deras runda formerna anknyter snarare till bågarnas utformning i fönstrens överstycken.

Uppgången till predikstolen kom i samband med arbetena 1968 att ändra placering och istället för att som tidigare har gått från sakristian nu läggas längs med långhusets norra vägg. Åtgärderna som genomfördes omfattade förutom omgestaltning av delar av kyrkorummet också installation av wc i vapenhuset.

Kyrkans måleri

Båraryds kyrkas altartavla föreställer nedtagningen av Kristus från korset. Målningen utfördes av Ingeborg Westfelt-Eggertz och utgör en tolkning av ett verk av den flamländske barockkonstnären Peter Paul Rubens. Verket är utfört i förhållandevis mörka kulörer men motivet framträder trots detta mycket tydligt. Kontrasten till den i övrigt ljusa kyrkomiljön blir i och med detta inte så stark. Som ett slags motsatsförhållande till den fasta inredningens relativt återhållsamma formspråk är altartavlans måleri snarare hemmahörande i ett romantiskt formspråk.

I Båraryds kyrka finns utöver altartavlans måleri i form av det läktarbröst som har bevarats från Båraryds gamla kyrka. Motiven gestaltade på läktarbröset är inte som i många fall lärjungar eller apostlar utan skildringar av de 14 av de 15 olika dygderna, den så kallade Dygdestegen eller Jakobsstegen. Dessa gör läktarbröset särskilt intressant. Vanligtvis har dygderna gestaltats i form av en kvinnlig gestalt, så är dock inte fallet i på nämnda läktarbröst. I stället har man använt sig av enkla symboler mot en himmelsblå fond.

De läktarbröst som har bevarats från en äldre, medeltida kyrka har ofta fått en ny placering under orgelläktaren. Så är även fallet för läktarbröset i Båraryds kyrka. För att öka besökarnas förståelse av motiven har respektive dygd försetts med en informativ förklaring samt hänvisning till ett passande bibelord. Bland de avbildade dygderna kan nämnas Spes (Hopp), Justitia (Rättvisa), Prudentia (Klokhet), Fortitudo (Mod), Innocentia (Oskuld) och Veritas (Sanning).

Kyrkliga övriga inventarier

I kyrkan finns flera inventarier som är betydelsefulla för upplevelsen av kyrkorummet. Särskilt viktiga i detta sammanhang är de medeltida träskulpturerna. Kvinnogestalten, sannolikt Santa Anna är placerad i sakristian hör till dessa föremål liksom det medfarna triumfkrucifixet över ingången till sakristian.

Dopfunten från Båraryds medeltida kyrka tillvaratogs i samband med rivningen. Den är gjord av huggen granit och har utsmyckats med en stiliserad mönsterbård. Eftersom traditionen att doppa ner dopbarnen i vattnet inte längre efterlevs har dopfunten sedan 1946 ett dopfat i mässing.

Viktiga för kyrkorummet är även ljuskronorna, vilka i Båraryds kyrka är elva till antalet. Sju av kronorna lyser upp långhuset medan tre hänger över orgelläktaren. Den elfte är placerad över bordet under läktaren och skiljer sig från övriga, då den utgörs av en kristallkrona.

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Båraryds kyrka representerar en typisk nyklassicistisk kyrka. Dess styrka ligger både i det faktum att den är kännetecknande för en epok inom det svenska kyrkobyggandet och i att den idag uppvisar egna, särskiljande kvaliteter. Beträffande kyrkans särdrag har en del av dem tillkommit långt efter kyrkobyggnadens uppförande men icke desto mindre är dessa intressanta.

Båraryds kyrka kännetecknas av sina stora volymer, sin på en gång både långsträckta och högsträckta form. Typisk för kyrkan är också de stora sammanhängande och vitkalkade murytorna i kontrast till det svartmålade plåttaket. Bortom det typiska hos kyrkobyggnaden finns också viktiga detaljer som till dels utgör kyrkans särskiljande drag. Här kan nämnas den omsorg som portarna har fått och särskilt dörrbladens bearbetade ytor i form av rombformade kassetter.

Kyrkomiljön är på klassiskt vis inramad av en stengärdesgård och skiljelinjen mellan det profana och kyrkotomtens vigda jord har ytterligare markerats genom trädplanteringar i anslutning till muren. Särdragen på kyrkotomten är inte lika påtagliga. Dock utgör mausoleet över fabrikören Gislow ett särskiljande drag, då gravvårdar i paritet med dess dimensioner och nedlagda omsorg är mycket sällsynta.

Interiört uppvisar Båraryds kyrka en förhållandevis välbevarad nyklassicistisk interiör. Kyrkorummet utgörs av en traditionell salskyrka där korets fasta inredning är det som tydligast visar nyklassicistiska ideal. Färgsättningen domineras av de homogent vita murytorna och snickerierna är accentuerade med en grå kulör i kombination med guld. Det brädklädda innertaket är gråmålat. I kontrast till detta står kyrkbänkarnas bruna ådring och färgsättningen av utrymmet under läktaren. Det sistnämnda går i umbra, mörkt rött och grönt.

Den dova färgskalan anknyter inte till kyrkans ursprungliga arkitektur men har sedan det tillfördes i samband med omfattande inre arbeten 1968 blivit en del av den inre miljön. Trots detta kan det vara på sin plats att vid en kommande invändig ommålning göra en färganalys och kanske överväga möjligheten att återgå till en ursprunglig färgsättning även av långhusets fasta inredning i sin helhet. Kyrkbänkarna har åtminstone varit målade i två olika färgsättningar tidigare, sannolikt i en gulaktig kulör påminnande om ekimitation samt i en grågrön kulör.

Viktigt att uppmärksamma i Båraryds kyrkorum är församlingens medvetna önskan om att bevara en del av den gamla kyrkans historia. Detta märks i de medeltida träskulpturerna samt i form av bevarade läktarbröstet som fått en placering under läktaren i Båraryds nya kyrka. Viktigt att uppmärksamma är motivvalet på läktarbröstet i form av de 15 dygderna. De utgör ett ovanligt motivval, vilket av den anledningen också gör att läktarbröstet bör tillskrivas ett stort kulturhistoriskt värde.

Sättet att blanda det gamla med det nya är kännetecknande för flera församlingskyrkor från det sena 1800-talet. Denna strävan har automatiskt gjort att besökaren ofta möter ett kyrkorum som tenderar att vara eklektiskt. Istället för att avfärda det som avsteg från arkitektens ursprungstanke bör de tidsmässiga avtrycken också kunna ses som viktiga minnesmärken över kyrkans och församlingens lokalhistoria.

Båraryds kyrka har, trots att den genomgick omfattande interiöra arbeten 1968, till skillnad från många samtida kyrkor inte försetts med någon stor läktarunderbyggnad. Istället har kyrkan fått ett stort rum under läktaren. Detta använder man bland annat för att kunna samlas kring ett bord och samtala. Att församlingen valt att inbegripa en mer intim plats för samtal i det övriga kyrkorummet visar att en äldre kyrka trots en fast form, kan möta nya behov och användas på ett förhållandevis flexibelt sätt utan att några omfattande förändringar av kyrkorummet behöver bli aktuella.

Därigenom kan Båraryds kyrka användas som en förebild när diskussioner om församlingars nya behov knutna till kyrkorum uppkommer.

Sammanfattning

- Båraryds kyrka kan ses både som typisk för nyklassicismen samtidigt som kyrkobyggnaden uppvisar egna, särskiljande kvaliteter.
- Kännetecknande för kyrkans exteriör är de vita sammanhängande murytorna i kontrast till det mörkt ärgade taket av kopparplåt.
- Kyrkotomten omgärdas i samtliga väderstreck av en klassisk stengärdesgård som tillsammans med de i anslutning till muren planterade träden avgränsar det sakrala från den profana världen utanför.
- På traditionellt sätt ingår kyrkogården i kyrkotomten och dess tydligaste särdrag representeras av mausoleet från 1926, vilket uppfördes till minne av fabrikören Wilhelm Gislow.
- Det inre kyrkorummet domineras av vita väggar, en fast inredning i ljust grått och vitt som tydligt visar nyklassicismens ideal. I kontrast till detta står kyrkbänkarnas bruna kulör liksom de mörkmålade pelarna under läktaren.
- Kyrkorummet uppvisar både genom sin nutida utformning och sina inventarier avlagringar från flera tidsepoker.
- Viktigt att lyfta fram bland de arkitekturbundna inventarierna är läktarbröstet som har placerats på väggen i utrymmet under orgelläktaren. Läktarbröstet är särskiljande genom att motiven skildrar de olika dygderna istället för som vanligt är lärjungar eller apostlar.
- Avsteg från kyrkans ursprungliga utformning bör betraktas som minnesmärken över kyrkans och församlingens lokalhistoria.
- Båraryds kyrka utgör ett bra exempel på hur ett nyklassicistiskt kyrkorum kan göras mer flexibelt utan att dess karaktär behöver genomgå omfattande förändringar.

Referenser

Tryckta källor

Arnving, G. 1982. Båraryds kyrka 100 år. Gislaved

Dahlby, F. 1967. De heliga tecknens hemlighet, symboler och attribut. Malung

Sjöström, I. 1993. Rundat eller rakt? Korets utformning i nyklassicismens salkyrkor i Jönköpings län. Uppsala

Sundberg, S-G. 1972. Gislaveds historia. Växjö

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA:s arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 212/2004

Beställare: b s v arkitekter och ingenjörer AB

Fastighetsägare: Båraryds församling, Svenska kyrkan

Rapportansvarig: Helene Stalin

Foto: Helene Stalin

Län: Jönköpings län

Kommun: Gislaveds kommun

Socken: Båraryds socken

Fastighetsbeteckning: Lilla Båraryd 2:1

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 6D2C

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Bildbilaga

Båraryds kyrka; exteriör, interiör, mausoleum.

